

Kaj pa ločila?

What about Punctuation?

Dr. Špela Bregač

Zavod RS za šolstvo
spela.bregac@zrss.si
COBISS: 1.04

Povzetek

Članek na podlagi primerov iz geografije odgovarja na najpogostejša vprašanja v povezavi z zapisom ločil. Kdaj postaviti na koncu povedi piko in kdaj vprašaj? Kako zapisati piko? Stično ali nestično? Kdaj uporabiti podpičje? Kako se ločita pomišljaj in vezaj? Kdaj uporabiti obojestrni pomišljaj? Kje še lahko najdem odgovore na vprašanja o ločilih?

Ključne besede: ločila, stičnost

Abstract

The article uses geography examples to answer the most frequently asked questions about punctuation. When do we use a full stop and when a question mark at the end of a sentence? Is there a space after a full stop? When do we insert a semicolon? What is the difference between a dash and a hyphen? When do we use a dash with no spacing? Where else can answers to punctuation questions be found?

Keywords: punctuation, spacing

Uvod

V eni od lanskih številčk Geografije v šoli smo pisali o veliki začetnici, v današnjem članku pa bomo govorili o najpogostejših ločilih in njihovi stičnosti. Tema predstavlja eno pogostejših zagat, ki znajo včasih povzročati sive lase.

SSKJ pravi, da je ločilo »*grafično znamenje za členitev pisanega besedila, besed*« (http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=lo%C4%8Dilo&hs=1). Z ločili zaznamujemo vrste stavkov, povedi in intonacijo. Ta je lahko končna in jo zaznamujemo s končnimi ločili, lahko pa je nekončna; *tako* zaznamujemo z nekončnimi ločili.

Z ločili zaznamujemo tudi premore. Če so daljši, s končnimi ločili, krajše premore z dvopičjem in podpičjem, najkrajše z vejico.

Ločila lahko rabimo tudi neskladenjsko, če z njimi zaznamujemo vrstilstnost števnikov ali okrajšave besed.

Torej poznamo dve vrsti ločil: končna in nekončna ločila.

Končna ločila

Končna ločila so nečrkovna znamenja, ki stojijo na koncu povedi. Z njimi pisno zaznamujemo

daljše premore, lahko tudi vrsto povedi glede na sporočevalčev namen in vrsto končne intonacije.

Ker vseh besed v povedi ne izgovarjamo na isti tonski višini, ima poved značilen tonski potek oz. intonacijo. S padajočo intonacijo se končujejo pripovedne povedi in tiste vprašalne, ki se začnejo z vprašalnim zaimkom. Za prvimi povedmi stoji **pika**, za drugimi **vprašaj**.

Piko zapišemo tudi na koncu ali sredi bibliografskega zapisa (*Popisni atlas Slovenije 2002. Založba ZRC, Ljubljana./Baumer, H., Človek in vreme. Obzorja, Maribor, 1989.*), ne zapisujemo pa je za naslovi/podnaslovi besedil/fotografij/

Slika 1: Slovarko spletišče Fran

kipov ..., za naštevalnimi enotami v stolpcih, za datumom pisanja, za podpisom in za povedmi, zapisanimi znotraj povedi. Napake se pojavljajo predvsem pri številčenju poglavij/podpoglavij – v tem primeru je pika obojestačna

(1.0/1.1.1/1.2.1 ...) – in zapisu datumov. Tu je pika levostična (29. 5. 2018) Pogosta vprašanja geografov so tudi na temo zapisa večjih števil. V takih primerih piko uporabljamo neskladenjsko le pri denarnih poslih, npr. 1.500.000, v strokovnih besedilih pa pike ni in skupine po tri števke med seboj ločimo s presledki (1 500 000). Tudi v

primeru skladenjske in neskladenjske rabe dveh pik zaporedoma ne pišemo: *Znotraj kmetijskih zemljišč razlikujemo različne zemljiške kategorije, kot so njiva, vrt, travnik, pašnik, trajni nasad itd.*

Z rastočo intonacijo se končujejo vprašalne povedi, ki jih običajno začnemo z ali in na katere pričakujemo le odgovor da ali ne. Za takimi vprašalnimi povedmi stoji **vprašaj**. V naslovih besedil za vprašalnimi povedmi pišemo vprašaj navadno le v primerih, ko bi se sicer vprašalna poved lahko razumela pripovedno: *Glažute – prve steklarne?*

Če pripovedne ali vprašalne povedi izgovorimo čustveno obarvano, dobijo vzključno intonacijo. Za njimi zapišemo **klicaj**.

Klicaj ali vprašaj lahko zapišemo tudi za naslovom ali sredi povedi na koncu vrinjenega stavka: *Krka je vse bolj čista – v zgornjem toku znova lahko najdete rake! – in vanjo se vrača življenje.*

Včasih pa se zgodi, da povedi ne dokončamo. V takem primeru zapišemo **tri pike** ali **pomišljaj**: *Letošnje vreme spet nagaja ... Saj bi šel na Triglav, pa – Obe ločili sta nestični.*

Morda je raba končnih ločil še najbolj preprosta. Največ težav dela zapis končnega ločila v zloženih povedih. V podredno zloženih povedih je odločilen sporočevalčev namen, izražen v glavnem stavku: *Ali veste, katere*

kamnine prevladujejo v severni Istri? Vemo, kdaj so se gubale Alpe. (zagotavljajna poved)/Vemo, kdaj so se gubale Alpe? Za priredno zložene povedi pa velja ravno obratno. V zvezi dveh (ali več) enakovrednih stavkov

na končno ločilo vpliva sporočevalčev namen, izražen v zadnji povedi: *Kolpa je najtoplejša reka na Slovenskem, saj tako pravijo statistični podatki!*

Tudi zapis končnih ločil je enostaven. Vsa tri so levostična. To pomeni, da se stikajo s črko na levi strani.

Jaz pa poudarim poved!

Nekončna ločila

Ker ima lahko tudi poved svoj tonski potek, v takih primerih govorimo o nekončni intonaciji. Ta je lahko padajoča ali rastoča, zaznamujemo pa jo z nekončnim ločilom. Najpogosteje z **vejico**, včasih tudi z **dvopičjem**, **podpičjem** ali **pomišljajem**.

Vejica je nekončno ločilo, s katerim ločimo smiselne dele povedi, in sicer:

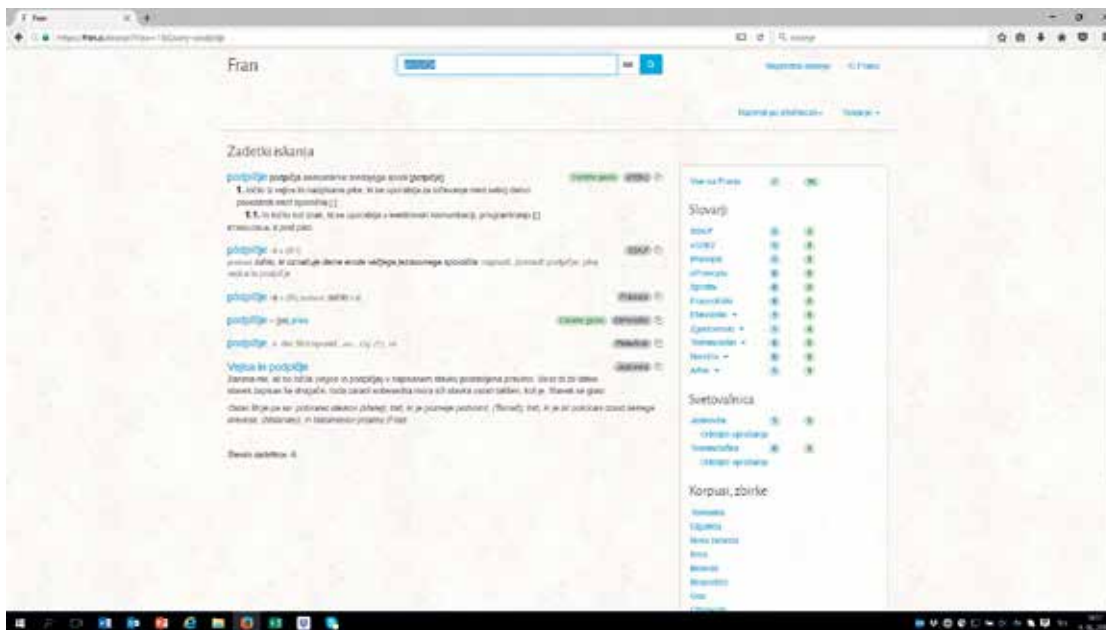
- naštevalne enote v enostavni povedi (*V povodju Črnega morja so naše najpomembnejše reke Mura, Drava, Sava in Kolpa.*),
- stavke v večstavni povedi (*Leto 1980 je bila nekakšna »negativna« demografska prelomnica, ki je pomenila konec povojne visoke rodnosti in močnega priseljevanja.*),
- zvalniški, členkovni ali medmetni pastavek (*Lesne zaloge so, poglejte graf, v letih od 1947 do 2010 rastle.*),
- dodano pojasnilo ali vrinjeno sporočevalčevo mnenje (*Rečne pretoke na posameznih vodomernih postajah prikazujemo s hidrogrami, tj. s posebnimi grafi, ki z višino stolpcev ponazarjajo mesečne pretočne koeficiente (razmerja med mesečnim in letnim povprečjem pretoka).*).

Vejice ne pišemo:

- med ponovljenima besedama (*Hitro hitro poglejte zemljevid.*),
- za vezalnimi vezniki, ločilnim veznikom ali, med dvodelnimi vezniki (ne-ne, niti-niti), pred primerjalnim veznikom, če za njim ni glagola (*Vulkani so pokončali več ljudi kot potresi.*),
- med dvema podrednima veznikoma (*Vemo, da če ne bi deževalo, bi posevki propadli.*),
- med zvezo prirednega in podrednega veznika (*Deževalo je, in ker so bile padavine obilne, so hudourniki narasli.*) in
- med deli večbesednih veznikov (*Kljub temu da spomladi ni bilo dežja, to rastja ni prizadelo.*).

Dvopičje pišemo za besedo oz. besedno zvezo, s katero napovemo naštevaje (*Poznamo več vrst*

Slika 2: Slovarsko spletišče Fran

puščav: peščene, skalnate, gruščnate in slane.), pišemo ga tudi za spremnim stavkom, ki mu sledi dobesečni navedek. Dvopičje zapišemo nestično, če ga rabimo neskladenjsko, npr. za izražanje razmerij (*merilo 1 : 1000*), ali v pomenu »v nasprotju« (*vodovje : gorovje*).

Podpičje je nekončno ločilo, za katerega pravimo, da je šibkejše od pike in krepkeje od vejice. Uporablja se samo skladenjsko.

Stoji med razmeroma samostojnimi stavki iste povedi in za naštevalnimi enotami, zapisanimi za številkami,

črkami, pomišljaji ali drugimi grafičnimi znamenji v alinejah:

Vzroki za suhost oziroma za nastanek puščav so različni in prepleteni:

1. visok zračni tlak okoli severnega in južnega povratnika povzroča vroče in jasno vreme z zelo skromnimi padavinami;
2. kontinentalnost;
3. hladen in suh zrak na zahodni strani celin, kjer tečejo hladni morski tokovi;
4. padavinska senca.

Pomišljaj je načeloma nestično ločilo. Po vlogi poznamo odstavnici, predložni, oklepajni, narekovajni ipd. pomišljaj.

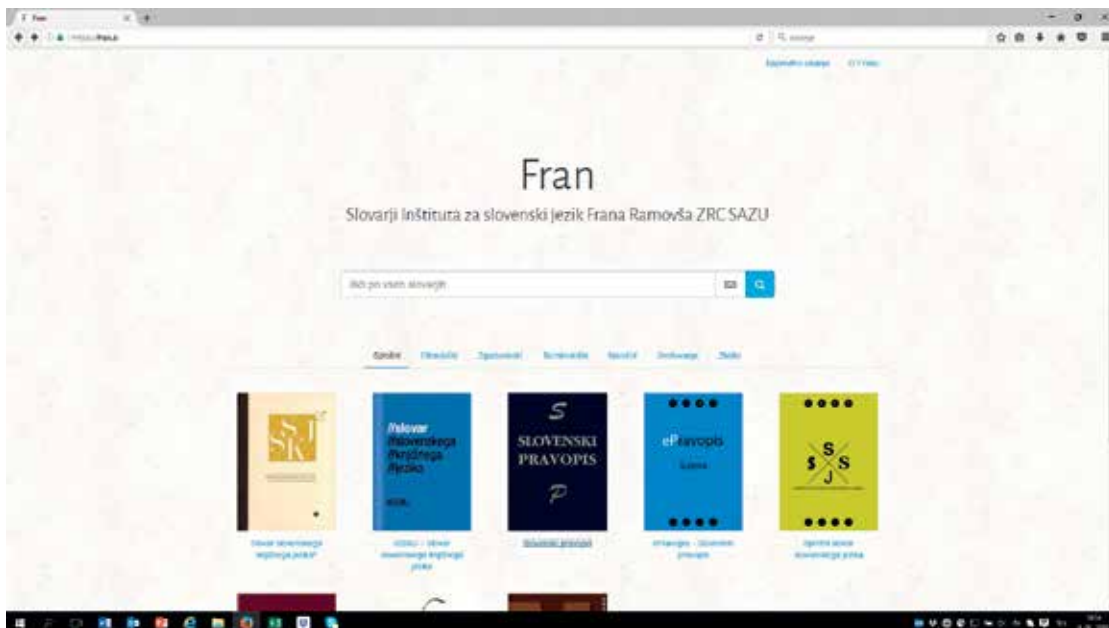
Lahko je enodelen ali dvodelen. Z enodelnim poudarimo besedo/misel ali kažemo na nasprotje

med stavki iste povedi (*Kopičijo se v sipinah – nasipom ali gričem podobnih vzpetinah, ki so lahko več sto metrov visoke in več deset kilometrov dolge.*). Z dvodelnim pomišljajem pa ločimo vrinjene stavke/dele stavkov od preostalega dela povedi. Namesto pomišljaja lahko uporabljamo vejico/vejici. (*Suha območja delimo na polsuha (semiaridna) – polpuščave s povprečno letno količino padavin od 500 do 250 mm – in suha (aridna) – puščave s povprečno letno količino padavin manj kot 250 mm.*)

Enodelni pomišljaj lahko stoji tudi namesto predlogov od ... do (*Oblačna ali meglena kapljica ima velikost 5–100 mikronov./Podnebni tipi, str. 66–67./Najvišja temperatura je 20–22 °C.*) Tak pomišljaj imenujemo predložni in je obojstičen (tj. stičen na obeh straneh). Desnistični pomišljaj uporabljamo za zapis minusa pred temperaturo: -5 °C .

Večkrat se dogaja, da ne ločujemo pomišljaja in vezaja. Prva razlika med njima je oblikovna. **Pomišljaj** zapisujemo z daljšo črtico, **vezaj** s krajšo in je po navadi stično ločilo. Pišemo ga namesto veznika in med zloženimi deli besedila (*slovensko-hrvaška meja*), med podrednimi zloženkami (*5-odstotni naklon*), pri sklanjanju kratic (*EU-ja*), na koncu pisno osamosvojenega dela zloženke (*mikro- in makroklimatske spremembe*). Vezaj je lahko tudi nestično ločilo. Zapišemo ga med osebnim imenom in vzdevkom ali med prvotnim in prevzetim priimkom (*Ana Korže - Vovk*), kar se v novejšem času opušča: *Ana Korže Vovk*.

Slika 3: Slovensko spletišče Fran

Med pogostimi nekončnimi ločili sta še narekovaj in oklepaj.

Narekovaj je dvodelno ločilo, s katerim zaznamujemo začetek in konec citata oz. dobesečnega navedka. Z njim lahko zaznamujemo tudi slogovno zaznamovano besedo (*Največ lesa »proizvedejo« gozdovi naših dinarskih in alpskih planot.*). V primeru je bil uporabljen dvojni srednji narekovaj

(» «). Prvi del narekovaja je desnističen, drugi levostičen.

Poznamo dve vrsti narekovajev. Dvojni in enojni narekovaj.

Slednjega uporabimo le, če smo prej že uporabili dvojnega, da tako preprečimo nejasnost. *»Ko sem ga prvič videl, mi je takoj rekel: 'Sem že bral, sem že bral.'»* V zapisanem primeru sta bila uporabljena dvojni spodaj-zgoraj in enojni spodaj-zgoraj narekovaj.

Oklepaj je dvodelno ločilo, sestavljeno iz uklepaja in zaklepaja. Uklepaj je desnističen, zaklepaj levostičen.

V oklepaj navadno zapišemo ponazoritev ali dopolnitev zapisanega (*Poletja so izrazito vroča in suha (saharsko vreme), zime pa mile in deževne.*), lahko tudi samostojne povedi. Če je v oklepaju zapisana samostojna poved, se začne z veliko začetnico in konča s končnim ločilom. *Vulkanska jezera so nastala v ugaslih vulkanskih*

kraterjih. Območja z vulkanskimi jezери so na stikih litosferskih plošč. (Več si lahko prebereš v poglavju Vulkanizem.)

Viri in literatura

1. Cunder, K. idr. (2001). Obča geografija za 1. letnik gimnazij. Ljubljana: MK.
2. Ortar Križaj, M. idr. (2002). Na pragu besedila 3, Učbenik za slovenski jezik v 3. letniku gimnazij, strokovnih in tehniških šol. 2. natis. Ljubljana: Rokus.
3. Senegačnik, J. (2008). Slovenija 1, Geografija za 3. letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan.
4. Toporišič, J. idr. (2001). Slovenski pravopis. Ljubljana: SAZU.
5. SP, SSKJ. <https://fran.si/> (dostopno 4. 6. 2018).

